

62 FINSKA SKRIFTER.

Litteraturblad n:o 5, maj 1849

1. ASIANAJAJA ELI LAINOPILLINEN KÄSIKIRJA SUOMEN KANSALLE. WIIPURISSA 1847.

2. KÄSIKIRJA LAIN OPISSA, TALONPOJILLE. WAASASSA 1849.

Den senare af dessa till innehåll och syftemål likartade skrifter är, såsom titeln antyder, en nykommen medtäflare till den förra. Ty den skenbara olikheten, att den ena säges vara för Finska allmänheten, den andra för allmogen, har icke i någondera hänseendet serdeles att betyda. Jemförelsevis få tjänstemän och borgare i landet skola föredraga den förras begagnande framför den Svenska »Unga Juristens», af hvilken den är en öfversättning. Bland allmogen torde den hafva funnit de flesta köpare och läsare; och det är bland den N:o 2 uppträder att täfla med densamma.

Anmärkas bör dock genast, att innehållet i N:o 1 är mera omfattande, så att de flesta handel och manufakturer rörande artiklar, som i densamma upptagas, saknas i N:o 2. Likväl är skilnaden på långt när icke så stor, som en hastig blick på innehållsförteckningen låter förmoda. I N:o 1 finnas nemligen en mängd synonymer anförda, och hänvisning sker från öfriga benämningar till den, under hvilken saken blifvit afhandlad; medan i N:o 2 saken med få undantag förekommer blott under ett namn. Detta senare förfarande utsträckt till innehållsförteckningen är i Ref:s tanke ett icke obetydligt fel. T. ex. ingen torde i hast hitta på att uppsöka »Bref» under »*Lähetyskirja*», »Arrende» under »*Maan-vuokraaminen*» eller »Uppbud» under »*Maan-kuulutus*». Äfven synes det Ref. vida rättare att i registret skriva »Palkollisen päästekirja» än »*Päästäkirja, palkollisen*». Deremot förefaller det nog öfverflödigt i N:o 1, att synonymerna upptagas i alfabetisk ordning äfven i texten. Vidare synas i N:o 2 nog många äfven för bondens handel och vandel viktiga artiklar helt och hållet saknas. Så t. ex. Postförare, Rusthåll, Sockenstämma, Presträttigheter, Kyrkoherde, Kaplan, Kronofogde, Länsman. Kanske finnas dessa och till dem hörande förhållanden afhandlade under någon annan rubrik, såsom t. ex. »marknad» och »landthandel» i korthet nämnas under artikeln »*Kauppa*». Men Ref:s osäkerhet härom och sistanfödda exempel visa nog samt, att innehållsförteckningen är ganska bristfällig, då den icke tillika utgör ett fullständigt register.

Hvad behandlingen af särskilda artiklar angår, så har Förf. till N:o 2 synbarligen vinnlagt sig om största möjliga korthet i framställning och uttryck. Han har derigenom och genom nämnda inskränkning af ämnet lyckets nedsätta sin bok till halfva arket mot N:o 1, eller till 14 ark i stället för 28. Detta är ett väsentligt företräde hos en skrift för allmogen. Då vid hvarje artikel samma grad af fullständighet, som i Unga Juristen förefinnes, varit lätt att iakttaga, förmoda vi också att båda de ifrågavarande skrifterna i detta hänseende skola vara jemngoda. Om Förf. till N:o 2 gjort några betydligare tillägg, har Ref. icke haft tillfälle att pröfva. Dock finnes t. ex. vid artikeln »*Kungsåder*» ett icke betydelselöst tillägg i frågan om flottors genomfart.

Till prof på språket och framställningen i båda skrifterna anföras här ett kort utdrag ur början af artikeln stämning.

I N:o 1 heter det:

»*Pyytös, Manuus, Haasto*. Ja lainkäyminen ensimmäisessä oikeudessa.

Kannetta toista vastaan tahdottaissa, antakoon tuomari kirjallisen pyytöksen, manuuksen, ja nimittäköön siinä päällekkantajan, asian sekä

paikan ja päivän jona pyytettyä esiin vaaditaan (ensimmäiseksi käräjapäiväksi Kunink. Päätös talonp. valitukselle 17 Syysk. 1723) ja että asia muutoin päätetään kuulemata. Halvemmissa asioissa, joissa riita ei ole maasta eli huoneesta voidaan vastaajaksi suullisesti pyytettää, jolla olkoon sama laki kuin kirjallisesta pyytöksestä sanottu on (O. K. 11: 2)».

Samma strof i N:o 2 lyder:

»Haasto, ja lainkäyminen ensi Oikeudessa.

Joka toista syytää eli kantaa tahtoo, ottakoon Tuomarilta kirjallisen haaston, jossa nimitetään sekä kantaja että asia ja myös millä paikalla ja minä päivänä (ensi käräjapäivä on siksi määrätty) hastetun on tultava asiaa vastaamaan, ja että asia muuten päätetään, häntä kuulematta (O. K. 11: 1). Wähissä asioissa, joissa riita ei ole maasta eli huoneesta, käy syytettävää haastaa suusanalla; ja olkoon sillä sama voima kuin kirjallisella haastolla (s. p. 2)».

I anseende till innehållet kunde på båda sidor anmärkas, att uppgift saknas, det skriftlig stämning bör tillställas och muntlig meddelas genom någon officiel person, på landet genom nämndeman, som på en gång utfärdar och framförer stämningen. Vidare finnes, att anförda ställe icke utgör prof på kortare framställning i någöndera boken. Noggrannare visar sig N:o 2 i orden »ottakoon Tuomarilta» och »häntä kuulematta»; hvaremot N:o 1 rigtigare har »voidaan pyytettää», än N:o 2 »käy haastaa». Då det heter i N:o 1: »jolla olkoon sama laki», så är detta ett verkligt språkfel; ty »jolla» kan hänföras endas till »vastaaja». Deremot är »olkoon sillä» i N:o 2 språkrichtigt. emedan pronomen hänföres till »suusana». Öfverhufvud finna vi i N:o 2 en berömligare klarhet och precision i uttrycket. För öfrigt visar icke detta tillfälliga prof, att N:o 1 mera än N:o 2 älskar nominala former hos verba, ehuru så verkligen förhåller sig. Äfven i N:o 2 förekomma dock af dessa former mera, än nödigt och önskligt vore. Så t. ex. på anfördt ställe det sväfvande: »hastetun on tultava» o. s. v. i stället för: haastetun pitää oikeussa kantaamiseen vastata. Sagde konstruktion i N:o 2 förekommer ofta, och, då »pitää» begagnas, följer derpå origtigt (trol.) Illativus subst. III:ii i stället för Genitivus.

Till jemförelse i språket skola vi här ännu upptaga de citerade paragraferna 1 och 2 af 11:te Kap. Rättegångsbalken ur Finska Lagboken, den af Calonius besörjda upplagan:

§ 1. »Jos joku tahto toisen päälle kandaa; niin tule Tuamarin anda kirjallisen haaston: ja nimittäkön hän siinä päällekdandajan ja asian, niin myös misä paikasa ja minä päivänä hänen pitä vastamaan tuleman, joka haastetaan: tehkön myös siinä tietäväxi, että ellei hän itze tule, eli hänen laillinen asianajajans, asia kuitengin pitä eteenotettaman ja päätettämän.

§ 2. Vähisä asioisa, joisa ei riita ole maasta eli huoneista, mahta se, jota etzitään, suusanalla haastettaa; ja olkon silloin sama laki, kuin kirjallisesta haastosta sanottu on».

I klarhet, i säkerhet torde detta språk lemna båda de föregående profstyckena efter sig. N:o 2 står i detta hänseende Lagboken närmast, N:o 1 längre ifrån densamma. Om ortografin tala vi icke. Men huru många Sveticismer vill väl en språkförbättrare här uppleta? Och likväl äro ungefär tre decennier förflutna, sedan detta språk skrefs. Det skyr icke bruket af »jos, niin, ja, joka» – men det torde derpå förlora blott den oratoriska vigtigheten och emfasen, icke prosans egentligen värderika egenskaper.

Läsaren finner, att här i Lagboken förekommer en anmärkning, »eli

hänen laillinen asianajajans», hvilken i en handbok för bonden väl varit på sitt ställe. I språket bör uppmärksamhet fästas vid den skilda betydelsen af »tulee», tillkommer, *bör*, och »pitää», *är skyldig*, lagligen eller af omständigheterna förpligtad. Till dessa kommer »täytyy», är tvungen, *måste*, af nödtvång eller genom våld. »On tuleva», »on antava» o. d. betyda deremot, han är kommande, gifvande i mening af: han *har för afsigt* att komma (då nemligen Subjektet är bestämdt, står i Nominativus), eller att gifva. Säger man: »hänen on tultava», »annettava», så är uttrycket i Ref:s tanke lika sväfvande som sökt. Betydelsen skulle vara: det, som kommes (!), det som gifves, tillhör honom (är hans)». »Tultava» kan egentligen blott betyda lott, andel. Rättare vore i vår tanke att säga: »hänen on tuleva», »antava», det som kommer, gifver = kommandet, gifvandet tillhör honom; ehuru äfven vid detta uttryck graden af förpligtelsen blir sväfvande ända derhän, att oafgjordt är, om kommandet, gifvandet icke förklaras hellre för personens rättighet, än för hans åliggande.

10

Vid »tulee», »pitää», »täytyy» synes det Ref. icke likgiltigt, om kasus infinitivus, antaa, eller genitivus, antaaman (antaman), följer. Med den förra formen bör objekt följa eller något bestämningsord: t. ex. pitää antaa vettä eller veden; vid den sednare, som i och för sig betyder sak, förutsättes objektet eller bestämningsordet såsom känt och bestämdt: t. ex. hänen pitää antaman – nemligen det begärda vattnet, eller nu genast, eller med högra handen, öfverhufvud hvad eller på hvad sätt, förut varit ifrågasatt.

20

Men dessa frågor föra oss för långt. De visa likväl, huru mycket Finska grammatiken är i behof af en med språkkännedom och nödig logisk skärpa utarbetad Syntax icke mindre, än af ett med noggrannhet i bemärkelsernas återgifvande affattadt Lexikon.

I afseende å de båda handböckerna bör medgifvas, att språket i dem icke bör underkastas samma fordringar som lagbokens. Men säkerhet i uttrycket är likväl en sak att eftersträfvä för hvar och en författare, isynnerhet för den, som skrifver för folket öfver ämnen, för detsamma nästan helt och hållet nya i tryck. Vårt slutomdöme om de båda skrifterna blir, att N:o 1 för dem, som kan bekosta sig en dyrare bok, blir gagneligare än N:o 2, hvaremot denna genom priset och klarare framställning rekommenderar sig för den stora mängden af allmogen. Sistnämnda företräde ger den senare värde äfven för älskaren af Finskt språk och litteratur.

30

3. LUKEMISIA MAAMIEHILLE ETC. MAANVILJELIÄIN SEURALTA WIIPURISSA. I:EN WIHKO. WIIPURISSA 1849 (PRIS 8 KOP. S:R).

4. MIKKO NEROSÉN RIKASTUMINEN ETC. HÄMEENLINNASSA 1848 (5 KOP. S:R).

40

Den förra af dessa småskrifter utgör första häftet af en Tidskrift i fria häften, utgifven såsom titeln lärer, af *Landtbrukarens Sällskap i Wiborg*. Den torde vara det första prof på detta nyssinrättade Sällskaps verksamhet för det allmänna, som kommit till allmänhetens kunskap.

Saken är ännu i Finland en ny företeelse. I Sverige har redan varje län sitt Hushållningssällskap, flera derjemte sina Landtbrukssällskaper. I andra länder finnas dylika föreningar än talrikare. Brist på medel att uppoffra för det allmänt nyttiga utgör väl i vårt land på flera håll ett hinder; bristande ifver för dess främjande dock ett vida allmännare. Landtbrukarens Sällskap i Wiborg vittnar jemte det derstädes stiftade

50

Finska Litteratursällskapet berömligen för stadens och ortens allmänanda; och känt är, att det förra af dessa Sällskaper kommit till stånd förnämligast genom rika penningebidrag af stadens kända större handelshus, äfvensom det senare har en afliden affärsmans frikostiga dispositioner att tacka för en fastare grund till nyttig verksamhet. Att medborgerligt sinne företrädesvis fostras i stora handels- och fabriksstäder, är en gammal erfarenhet. Vanan vid beräkning och större företag, förvärfvad erfarenhet om gagnet af associationer, vunnin 10
 insigt af, huru mycket det allmännas båtnad återverkar på den enskildes, den allmännare spridda bildningen, den dagliga beröringen mellan individerna – allt detta främjar här allmänandas tillväxt. Glädjande är blott att se, att redan flera än en af Finlands städer genom allmännyttiga företag börja bevisa sin rättighet, att räknas bland betydande affärsorter.

10 Icke nog kan det prisas, att Landtbrukarens Sällskap i Wiborg ansett allmogens upplysande i främsta rummet tillhöra sina åligganden. Företalet till här ifrågavarande skrift utgör ett i detta hänseende vackert program för Sällskapets åsigt. På ett tillfredsställande sätt, i enkla och öfvertygande ord, ådagalägges här, att äfven för jordbrukaren kapitaler, inlärd 20
 a metoder och arbetsvanor utgöra en otillräcklig borgen för framgång, om verklig insigt i jordbrukets allmänna art saknas honom, samt att sjelfva denna insigt icke kan blifva tillfredsställande, om hans förståndsupplysning endast och allenast afser hans yrke. Derföre afser Tidskriften att meddela för allmogen nyttig och underhållande läsning i allmänhet, under fasthållande likväl af dess hufvudsyfte: kunskapen om jordbruket befordrande läsning.

Häftet innehåller på 50 sidor stort duodesformat: »Företal», en något längre afhandling »Om Ångskötseln», »Om användandet af Bandtång till sängkläders stoppning», samt korta framställningar »Om 30
 Landtbruksskolorna i Preussen», »Gamla och nya dikningssättet», »Om Potatissodling och potatissjukan», »Hurudana fähus äro de för åkerbruket förmånligaste?» »Om perttak». Planen, att kort framställa ett större antal ämnen, synes oss vara väl uppgjord, isynnerhet då fråga är om en framställning för allmogen, och vi tro, att fördelen deraf icke alltid blifvit nog besinnad af dem, som skrifvit för densamma. Bonden är sällan nog läskunnig, för att på en gång kunna genomgå och uppfatta en längre afhandling. Hans läsning blir desto mödosammare, ju oftare han nödgas afbryta den, och sammanhanget går härvid för honom förloradt.

40 Vid sjelfva innehållet torde kanske en agronom finna ett och annat att anmärka. Så skulle det kunna anses tvifvelaktigt, om ångar böra gödas »om hösten», genast efter slottern eller senare, eller »på snön tidigt om våren». I Finland, der klimatet är så fuktigt med mycket regn om hösten, mycken snö om vintern, synes metoden vara mindre än eljest att rekommendera. Äfven i Tyskland ser man ångarne gödas om våren under April-regnen, i Schweiz t. o. m. om sommarn, sedan de blifvit afbetade, och då boskapen drifves uppåt bergen. I vårt land måste af anförd orsak en stor del af gödseln med höst- och vårflödet afsköljjas, förrän värmen och luftens tillträde under längre tid fulländat 50
 dess förruttnelse. Visserligen kan, om våren medför långvarig torka, då gödning skett på bar mark vid denna årstid, en del af dess kraft äfven på detta sätt gå förlorad; men höst- och vårvattnets mellankomst torde dock skadligare inverka. Likaså kunde nu och då närmare utredning af ett uppgifvet förhållande vara önskligt. Hvad skall t. ex. läsaren tänka sig vid talet om »solvärmens bindning af vattendunster?» Antingen

hade denna uppgift bort utelemnas eller i en not den enkla förklaring bifogas: att värmen förvandlar is till vatten, ytterligare tillskott af värme vattnet till ånga, samt att, då luften är torr, dunster uppstig t. o. m. från isen, än mer från vattnet och den fuktiga jorden, hvarvid de taga den nödiga värmen ur omgifvande fasta föremål, ur vatten och luft. Såsom exempel hade kunnat anföras den kyla, man erfar, då den fuktade handen svänges i luften och småningom blir torr. Vidare åtföljes t. ex. uppgiften om perttakens gagnelighet icke af någon beskrifning på deras läggande. Det är kanske svårt, att genom beskrifning göra saken åskådlig, likväl ser man svårare konststycken med full tydlighet beskrifna. Och för öfrigt bör en något högre kostnad icke skys för anskaffande af träsnitt. Så enkla, som de i en skrift af denna art behöfvas, blir kostnaden för desamma en obetydlighet, fördelad på 1 000 å 1 500 kanske 2 000 exemplar. Med en förhöjning i priset af en kopek silfver per exemplar kunde sålunda ett häfte, sådant som det ifrågavarande, förses med träsnitt för 10, 15 till 20 Rub. S:r, d. ä. åtminstone med 5 till 10 enkla afbildningar. – Säkert är, att äfven de enklaste afbildningar göra folkskrifter dubbelt nyttiga och begärliga.

N:o 4 är en väl affattad och utförlig framställning af klöfverodlingens fördelar och förmonligaste sättet att i vårt land idka densamma. I dialogisk form låter Förf. alla okunnighetens och dertill den Finska tröghetens inkast framträda mot denna nyttiga kultur. Kanske kunde man anmärka mot framställningens längd; men det menliga häruti motväges åter af den dialogiska formen, hvilken både gör uppfattningen mindre tankeansträngande och låter det lästa lättare bibehållas i minnet, då hvarje påstående och åsigt af saken fästes vid någon af de uppträdande personerna. Dialogen faller sig väl icke öfverallt lika ledig, men vittnar öfverhufvud om en icke vanlig talang för detta svåra författareskap, författandet nemligen af skrifter för folket. Förf. torde dock sjelf lätt finna, att »Mikko's» språk är alltför docerande, för att tillhöra allmogens naturliga samtalspråk. En bonde – och hvarje annan – , som så talar, gör sig bred med sitt vetande. Men sådant misshagar, och detta misshag förringar deltagandet för de meddelade lärdomarne.

Språket är i N:o 3 Ostfinska dialektens, i N:o 4 hellre Vestfinskans, i den förra dock utan fornsångernas sammandragna konstruktioner, i den senare utan Bibelfinskans Sveticismer och förvända ortografi. I båda är språket berömligen klart och ledigt; och det vore småsinnadt att fästa sig vid en och annan tyngre fras i den förra, en och annan o-finsk vändning i den senare.

I hänseende till priset stå båda på samma linje, endast att N:o 3 till lika pris bjuder ett vackrare papper, hvaremot Förläggaren af N:o 4 icke beräknat särskild kostnad för det ganska passande omslaget. För båda kunde priset vid beräkning på en upplaga af 2 000 exemplar medgifva bifogandet af några träsnitt. Räknas tryck och papper pr duodesark till 18 Rub. S:r, träsnitt pr ark till 7 Rub. S:r, så är hela upplagan med afdrag af 25 proc. för försändning och försäljning betald med något öfver 1 100 försålda exemplar, försäljningspriset till 3 kop. S:r pr ark. Återstå således 900 exemplar = 27 Rub. S:r = netto 19 1/2 Rub. S:r pr ark till författarehonorarium, förlagsränta och förläggarevinst. Och för mindre upplaga än 2 000 exemplar bör i vår tanke en folkskrift icke beräknas. Är skriften duglig och förläggaren driftig, skall förlagskapitalet sällan komma att utestå öfver två år.

J. V. S.